

Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi,
Sayı/Issue: 2 – Sayfa / Page: 7-40
ISSN: 2630-600X VAN/TURKEY

Makale Bilgisi / Article Info
Geliş/Received: 01.10.2018
Kabul/Accepted: 09.11.2018
Araştırma Makalesi / Research Article

VAN HAKKINDA TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL DEĐİŐMENİN ANTROPOLOJİK ANALİZİ

ANTHROPOLOGICAL ANALYSIS OF SOCIAL AND CULTURAL CHANGE ABOUT VAN

Arş. Gör. Mehmet Fuat LEVENDOĞLU
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Antropoloji Bölümü
fuatlevendoglu@gmail.com

Öz

Değişme ve dönüşme olgularının, toplumsal ve kültürel hayata düzenlemeler, yenilikler ve farklılıklar getirmesinin yanında toplumsal sorunlara da yol açması muhakkaktır. Hedefteki toplumun değişmeye yatkın olup-olmaması, söz konusu sonuçların farklı şekillerde tezahür etmesine yol açar. Değişmenin tarafında saf tutanlar ve karşısında cephe alanlar, aynı toplumun üyeleri arasında söz konusu ise –dozu ne kadar olursa olsun- toplumsal çatışmaya neden olur. Değişmenin hızı ve yönü de toplumun bu karmaşık özelliğine göre şekillenir. Yine değişmeden mütevellî sorunlar da toplumsal yapıya göre çeşitlilik arz eder. Toplumun bilgi, tutum, davranış, inanç ve ideolojik yapısı da, kültürel değişmelerin istikametini belirler.

Bu çalışmanın ana temasını sosyal ve kültürel değişme oluşturmaktadır. Alan araştırması ile yapılan çalışma, Van'ın üç büyük ilçesi olan İpekyolu, Tuşba ve Edremit'te etnografik yöntemle gerçekteştirildi. Toplumsal değişme ve dönüşmenin yaşandığı Van ili özelinde, sosyal ve kültürel hayatın nasıl ve ne yönde politize olduğu; sebep-sonuç ilişkisi bağlamında incelendi. Araştırma konusu, sorunsalın yoğunluk kazandığı 1990-2018 yılları arasındaki sosyal yaşam ile sınırlandırıldı.

Anahtar Kelimeler: Van, toplumsal ve kültürel değişme, politize olma.

Abstract

It is a fact that changing and transforming phenomena leads to social problems besides bringing regulations, innovations, and differences to the social and cultural life. Whether the target population is prone to change or not it may lead to emerging the point in question in different ways. Even if the supporters and opposites of the changing are the same society's member, it leads to social conflict (- no matter how much ratio is-). Both the speed and the direction of change are shaped according to this complicated features of society. Also the problems due to changing vary according to social structure. The knowledge, attitude, behavior, belief and ideological structure of the society also determine the direction of cultural changes.

The subject of this dissertation based on the concept of "Cultural change". This research, which has been fulfilled with field research techniques has been carried out in three major districts of Van province İpekyolu, Tuşba, and Edremit. Van province, as an example exposed to cultural change and transformation, has been examined in cause and effect relation, how and to which direction the social and cultural life has been politicized. The research is limited with the period that the problem of social life increased, between the years 1990-2018.

Keywords: Van, social and cultural change, politicization.

Giriş

Kendimizin ve başkalarının hikâyelerini yazmak, anlatmak ve değerlendirmelere tâbi tutmak, sosyal bilimler alanına kuşkusuz değer katar. Hele ki, bu alan içinde fazlaca duyulmamış, literatüre eklenmemiş kavram, dūřunce ve eylemlerin alan araştırması sahasındaki etnografik çalışmalarla ortaya çıkarılması, bilimsel kayıtlara dâhil edilmesi, gelecekteki çalışmalara zemin oluşturabilir. Bu çalışmada, Van yōresi kapsamında, toplumsal değişme ve kōltōrel bellek kavramları, sōylem ve eylemler arası tutarlılıklara bakılarak değerlendirildi. Toplumsal hafızadaki kōltōrel bilgi birikimi, yōredeki sosyal ve kōltōrel değişmeler göz önünde bulundurularak tanımlandı.

Van'a dair yapılmış olan bu çalışmada, toplumsal ve kōltōrel hayatın değişmesine kaynaklık eden çeşitli faktōrler, ayrıntılarıyla resmedilmeye çalışılmıştır. Her yaşam kōltōrünün doğal mecrasında seyri devam ederken, yaşanan kōklō ve marjinal değişikliklere yaşayanlarca farklı şekillerde tepki verilmesinin olası olduğu da kabul edilen bir toplumsal gerçeklikten yola çıkarak; Van özelinde yaşanan ve yaşanmaya devam eden, toplumsal değişme dinamiklerinin yarattığı sorunlar, bu çalışmada etraflıca ele alınarak, ortaya çıkan nihai durum, antropolojik olarak değerlendirilmiştir. Etnografik araştırma ile elde edilen sosyal veriler, daha çok, Clifford Geertz'in öncülerinden olan *yorumsamacı antropoloji* mantığıyla ele alınarak, hem bölgenin sosyal ve kōltōrel yapısı, hem de bu yapıdaki değişim

ve dönüşümler, ele alınarak, şehirde yaşanmışlıkları olanların kültürel belleğindeki bilgilerle birlikte değerlendirmeye tâbi tutulmuştur.

Zamanın değiştiremediği, zamanla değişmeyen hiçbir şeye tanık olmadık daha. İnsan ve insan topluluklarına özgü, yazılı, sözlü, görsel, düşünsel, tüm kültürel ürünlerin değişimlerine tanıklık ettiğimiz veya bilebildiğimiz süreçte, değişime dair fikirlerimiz nasıl olursa olsun, sosyal hayatın sürekli bir değişim içinde olduğunu inkâr edemeyiz. Olsa olsa, değişimi yönlendiren faktörleri, değişimin yönünü ve niteliklerini tartışabiliriz.

Mutlaka ve mutlaka, değişmeden bahsettiğimiz, değişmeye atıf yaptığımız konuşmalarımızda ve yazdıklarımızda, değişmeye temas eden cümlelerimizin öznesi, “zaman”ın müdahalesiyle “insan”dır, “toplum”dur. Toplumsal ortamlarda karşılıklı diyaloglarda rastladığımız, özellikle telkinsel tonda vurgu yapılan, değişmeye yönelik sözlere veya mesajlara tanık olmaktayız. Aslında bireysel anlamda başlayan ve yaygınlaşan bu diyalogların temelini, toplumsal ve kültürel değişme safhaları oluşturur. Değişimin yanında olan, karşısında olan, abartarak nimetlerini sayan, korkutarak zararlarını dillendiren ve hatta değişime tepkisiz kalanlar bile, az ya da çok değişime temas eder, değişimden nasibini alır. Bütün bu değişimin yaşandığı merhalelerin ilerleyişinde, muhtemel sancılı *dönüşüm* ortamının sahne alacağı toplumsal ve kültürel zeminlerde, ister-istemez bireysel veya toplumsal kamplaşmalar yaşanır. Çünkü herhangi bir değişme ve dönüşme vakası, herkesi aynı derecede ve aynı yönde etkilemez. Dolayısıyla, değişim ve dönüşüm süreçleri sarsıntılı ve çetin geçer. Ve hatta değişim süreçlerindeki toplumsal zıtlaşmalar, farklı ideolojik yapılara ortam hazırlayan hüviyettir.

Toplumsal-kültürel değişme ve dönüşmenin, bütün toplumlar ve kültürler için zamana bağlı düzensiz bir izleğe sahip olması, aşikâr ve sıradan bir sosyal vasıftır. Buna göre toplumsal anlamda; tamamıyla planlı, düzenli, kurallı ve teamüllere uyan değişimlerden söz etmek neredeyse imkânsızdır. Teknolojik ilerlemeler ve düşünsel hayattaki yeni akımlar; değişen-dönüşen dünyada sadece bireysel, toplumsal ve kültürel hayatı etkilemekle kalmayıp, aynı zamanda toplumsal dinamiklerin etkisiyle kentleri ve kentsel yaşantıları da kapsayan bir dolu görsel hayat parçacığını da etkisi altına almaktadır. Bu geniş yelpazeli etki gücüne sahip değişim-dönüşümün yanında; kimi zaman beklentiler istikametinde gerçekleşen *toplumsal değişme*, kimi zaman ise düzensiz, kontrolsüz, dengesiz, gelişigüzel ve beklentileri karşılamayan bir yol çizer kendine. Sorunlarla, sancılarla gelen/gelişen değişimin, zaman içinde sosyal yaşamın farklı evrelerinde ciddi çalkantılara sebebiyet vermesi de olasıdır.

Bu güzergâhta farklı tonlarda gerçekleşen değişim olaylarına bir katkı da siyasal antropoloji alanına dâhil edebileceğimiz ve *toplumsal ve kültürel hayatın politize oluşu* diye adlandırabileceğimiz sosyal gerçeklik sunar. Yine değişme olgusunda olduğu gibi, politizasyon mefhumunda da çoğu zaman çeşitli düzensizlikler, dengesizlikler ve gelişigüzellikler meydana gelebilir. Devam eden sosyal hayatta, varlığını hissettiğimiz –en yalın şekilde söyleyecek olursak- toplumsal ve kültürel kıpırdanmalar, sosyal bir varlık olan insanı, bir şekilde tepki vermeye zorlar. Bireyler, zaman faktörünü de göz önünde bulunduracak bir şekilde toplumsal gelişmelere ve değişmelere göre olguları, birçok açıdan olabileceği gibi siyasal bakış mantığı ile de değerlendirerek, politik nitelikte tepkiler verir.

Toplumsal ve kültürel değişmenin yaşandığı durumlarda; sadece insanların, toplumların ve kültürlerin dönüşümlerine yüzeysel bakmak aldatici olur. Derinlemesine baktığımızda; değişenin ve dönüşenin sadece toplumların değil, aynı zamanda *toplumsal hafıza*'nın da olduğunu idrak ederiz. Toplumsal yaşamda değişen-dönüşen her bir olgu, aynı zamanda toplumun belleğindeki bilgileri de etkiler, hatta altüst eder. Zamanın akışında ve kuşaklar boyunca insanların yaşam sürecinde, meydana gelen kültürel değişmeler yoluyla, toplumsal hafıza eski-yeni ikilemini yaşar. Kolektif düşünce ve davranışı geleneksel bakımdan temsil eden toplumsal hafızaya, değişim, dönüşüm, yenilik veya eskiye dönüş gibi faktörlerin müdahalesi sonucu, sosyal karmaşalar ve belirsizlikler ortaya çıkar. Yaşanan ve deneyimlenen hayatın kültürel birikimini taşıyan toplumsal bellek, zamanla ortaya çıkan farklılıklarla birlikte girift bir yapı sergiler. Akabinde ortaya çıkan karmaşık yapı, toplumsal algı tarafından sorgulanan ve tartışılan bir hâle gelir.

Toplumsal hafızayı anlamak için *sözlü kültür* veya *sözlü tarih* alanlarından da destek bilgilere ihtiyacımız vardır. Sözlü kültür veya sözlü tarih kavramlarının soyut çağrışımlarının ötesinde, insanların sözel dünyalarındaki sosyal ve kültürel üretimlerinin anlamlandırılması yönündeki önemine de değer verilmelidir. Nitekim çeşitli toplumsal faaliyet veya ritüellerde, sözlü kültürün varlığına şahit olmaktayız.

Toplumsal ve kültürel değişmeye/dönüşmeye bağlı olarak, Van ili örneğinde 1990-2018 yılları arasındaki dönemi kapsayan toplumsal ve kültürel hayatın politize olmasını da konu alan bu çalışma, başta doktora tezi olarak hazırlanmıştır. Dolayısıyla makale, söz konusu doktora tezinden üretilmiştir. Çalışma bölgesi olan Van ili ve yöresinde, başta sosyal ve kültürel dinamikler olmak üzere, değişmeye-dönüşmeye sebep teşkil eden birçok toplumsal etken

gözden geçirilerek, şehrin veya şehirde yaşayanların belleğinde yer etmiş bilgilere etki eden faktörlere, bu çalışma kapsamında bakılmıştır. Bu arada, sadece 1990 sonrası yaşananlar ile sınırlı kalınmayıp, 1990 öncesi kentteki yaşam şekli, -görsel malzemelerin sunumuyla- açıklanarak, karşılaştırmalı kültürel yapılar da ortaya konulmaya çalışılmıştır.

“Her türlü başlangıcın içinde bir anımsama ögesi yatar... Mutlak anlamda yeni bir şeyi aklın kabul etmesi olanaksızdır. Bunun nedeni, yalnızca tümüyle yeni bir başlangıç yapmanın son derece güç olması değildir; pek çok eski bağlılık ile alışkanlığın, eski ve yerleşik bir şeyin yerine yenisini koyma çabamızı engellemesi de değildir yalnızca. Bunlardan daha temel bir neden vardır: Ne türden olursa olsun belli bir deneyimin akla yakın olduğundan emin olabilmek için onu, daha önceki deneyimlerimizin oluşturduğu bağlama dayandırmak zorunda oluşumuzdur; yani herhangi bir tekil deneyimden önce zihnimizin, daha önce deneyimi yaşamış şeylerin tipik biçimlerinden oluşmuş bir genel çerçeveye göre önceden bir eğilim edinmiş olması gerekir. Zihnimizi etkileyen bir şeyi ya da eylemi kavramak, onu, olabileceklere ilişkin bir beklentiler sistemi içinde bir yerlere yerleştirmektir. Sınırları zaman içindeki deneyimlerimize göre çizilen kavrama dünyası, anımsamaya dayanan örgütlü bir beklentiler kümesinden oluşur” (Connerton, 2014:15,16).

Yeniye ve yeni gelişmelere karşı her zaman bir teyakkuz hâli vardır çoğumuzda. Çekincelerimiz, tereddütlerimiz, tedbirli yaklaşımımız ve hâlihazır durumu muhafaza etme psikolojimiz, genellikle bizleri “yeni”ye dair ne varsa kontrollü olmaya iter. Kişiliğimiz, kimliğimiz, toplumsal aidiyetimiz gibi faktörler de yeni olguları hayatımıza dâhil etmemizde veya etmememizde etkili olur. Elbette bütün bu niteliklerle beraber hayatımız boyunca edindiğimiz tecrübelerin zihnimizde yarattığı genel doğrular ve kabullerin de yardımıyla, eski-yeni dengesini kurmaya çalışır, yaşantımıza dâhil edeceklerimizle, yaşantımızdan çıkaracağımız öğelerin kararını vermeye çalışırız. Aldığımız kararların temelinde sadece bireysel değil, toplumsal alt yapımız da etkilidir. Dolayısıyla sosyal anlamdaki kabullerimiz ve onaylarımız, toplumsal dayanaklarımızın motivesi ile gerçekleşir.

“Genel olarak her birey gibi grupların da geçmişi, onların kaderinin temel ve kurucu bir ögesidir; diğerleriyle etkileşim içerisinde inşa ettiğimiz derin kimliğimiz, bu geçmişten beslenen ve sosyal belleğimiz, mevcut anda yaşananları kavramamıza rehberlik eden, davranışlarımızı yönlendiren, sosyal rol ve statülerimizi tanımlayan kişi, olay ve durum şemaları ve psikososyal senaryolar

barındırır; ortak anılar üzerinden grup bağının harcını oluşturur; kimliğimizi temellendirir ve ona derinlik kazandırır” (Bilgin, 2013:7). Toplumsal belleğimiz ve aidiyet hissettiğimiz toplumun değerleri yardımıyla da hem grup içi hem de grup dışı toplumsal ilişkilerimizin yapısını tayin ederiz.

“Belleğin kendisiyle ilgili olarak bugüne ilişkin deneyimimizin, büyük ölçüde geçmiş hakkındaki bilgimize dayandığını belirtebiliriz. Günümüz dünyasını, geçmişin olaylarıyla ve nesneleriyle nedensellik bağlantıları içindeki bir bağlamda, yani geçmişin, o anda yaşadığımız olayları ve o anda algıladığımız nesnelere bağlamında yaşarız. Bu da Şimdiki zamanı, çeşitli geçmiş yaşantılarımızdan hangisiyle bağlantısını kurabilirsek ona göre yaşayacağımızı gösterir. Bu durumda, geçmişi günümüzden sürerek çıkarma güçlüğüyle karşılaşırız; bu yalnızca bugünün etmenlerinin geçmişe ilişkin anımsamalarımızı etkilemeye (kimileri “arpıtmaya” diyebilir) yatkın olmasından doğan bir güçlük değildir; geçmiş etmenlerin, günümüzle ilgili deneyimlerimizi etkileme ya da çarpıtma eğiliminden kaynaklanan bir güçlüktür de. Bu sürecin, yaşantımızın en ince noktalarına ve günlük ayrıntılarına dek uzandığı” (Connerton, 2014:9) gerçeğini belirtmekte fayda vardır. Özetle; bu konuda tek taraflı bir etki değil de, karşılıklı bir etkileşimden söz etmek mümkündür: Hem günümüz bilgi ve deneyimleri vasıtasıyla geçmişin açıklanabilmesi hem de geçmiş yaşantımızdan kaynaklı bilgi ve tecrübelerimizle bugünün değerlendirilmesi.

“Türkiye’de toplumun hafızası yok diyenlerin inadına son yıllarda daha önce hiç olmadığı kadar anı kitabı ardarda yayımlanıyor. Daha çıkar çıkmaz da en çok satan kitap raflarında ve korsan kitap tezghlarında yerlerini alıyorlar. İlk defa hobi olarak Osmanlıca kursları açılıyor. Önceleri ‘ağır’ ve ‘alaturka’ bulunup evlerden atılan mobilyalar, eskicilerden ve mzayedelerden kucak dolusu para verilerek eve geri getiriliyor. 20’li yaşlardaki insanlar dedeleri ve ninelerine nereden geldiklerini soruyor, onların gençlik resimlerini duvarlarına asıyorlar. Geçmişe ait bilgileri Őekillendiren toplumsal hafıza tükenmek bilmeyen bir hevesle yeni hatıralar yazıyor, eskilerini siliyor. Geçmişe ve toplumsal hafızaya duyulan ilginin dünyadaki benzer akımlardan etkilenmiş olduğuna Őüphe yok. Modernist ideolojiye olan inancın kaybolmasıyla güçlenen nostalji akımları dünyanın pek çok yerinde gözleniyor” (zyrek, 2012:7).

Halbwachs, yaşadığımız toplum içinde karşılıklı olarak birbirimizden etkilenerek, anılarımız ve hafızamızın nasıl harekete geçtiğini Őöyle dile getiriyor:

“Bir şeyi hatırlamanın sebebi, çoğu zaman başkalarının beni bunu hatırlamaya teşvik etmesi, onların hafızalarının benimkinin yardımına gelmesi, benim hafızamın ise onlarınkine dayanmasıdır. En azından bu durumlarda, anıları çağırmanın esrarengiz denecek bir yanı yoktur. Nerede olduklarını, nerede saklandıklarını, beynimde mi yoksa ruhumun birkaç küçük odasında mı olduklarını aramaya gerek yoktur. Çünkü bu anılar bana dışarıdan gelirler ve ait olduğum gruplar, onlarla ilgilendiğim ve en azından geçici olarak düşünce biçimlerini benimsediğim takdirde bana bu anıları yeniden inşa etmenin araçlarını her an sağlarlar... İnsan, anılarına toplum içerisinde ulaşır, onları toplum içerisinde hatırlar... Onları toplum içerisinde tanıyıp konumlandırır... Bireyin, kendisini grubun bakış açısına yerleştirerek hatırladığı ve grubun hafızasının da bireysel hafızalarda gerçekleşip görünür olduğu da söylenebilir” (2016: 16-19).

Toplumsal bellek veya toplumsal hafıza nitelikli sosyal alan çalışmalarının temel gayesi; bugününü anlamaya çalıştığımız ilgili toplumun belleğindeki bilgilere ulaşmaya yöneliktir. Bu gaye ile yapılan çalışmalarda, toplumsal yapının değişimi ve gelişimi de değerlendirilir. Ancak unutulmamalıdır ki, yapılan çalışmalarda, insanların veya toplumların özellikle kendi ürettikleri kavramlar, onların algılamaları ve tanımlamaları hassas değerlendirilmelidir. Çünkü söz konusu kavramlar, farklı tarihlerde, farklı değerlere/anımlara karşılık gelebilir. Bu nedenle kavramların güncellenerek değerlendirilmesi gerekebilir. Nitekim bir kavramın, günümüzde çok revaçta bir değere karşılık gelmesi ile aynı kavramın geçmişte daha değersiz bir yerde durması beklenebilir. Yani, kavramlar farklı zamanlarda negatif veya pozitif anlamlar yüklenebilir. Veya bir kavramın, farklı değerleri, anlamları içinde barındırmasına da rastlanabilir.

Yaşanmışlıklar Bakımından Toplumsal Hafızanın Yerel İnşası

Toplumsal veya kültürel birikim, uzun yıllar sonucu oluşan, bilinçli/bilinçsiz biriktirilen ve sürekli sonraki kuşaklara aktarılan bilgilerden ibarettir. Bu bilgiler nesiller boyu canlı bir bağ oluşturma mahiyetindedir. Toplumlar ve bireyler, çeşitli yaşamsal faaliyetlerin işleyişinde, sıklıkla kolektif birikime, ortak hafızaya müracaat ederler. Kolektif veya toplumsal hafızaya malzeme olan anılar, şahsiyetler,

tarihsel olaylar, mekânlar ve nesnel varlıklar, mütemediyen hayatın içindedir. Bireyler için, yaşadıkları mekânın geçmişten beri varlığını koruyan her bir nesnel malzeme, geçmişe dayalı yaşanmışlıklar kadar değerlidir. Çünkü bir sokak, bir nehir, metruk bir bina, belki de bir mezar taşı bile, geçmişin izlerini taşıyan, geçmişini unutturmayıp hep canlı tutan, değerli kılan birer simgedir aynı zamanda. Ve hatta şehirle birlikte anılan, şehre mal-olmuş meczuplar, deliler, dilenciler, mukallit şahsiyetler dâhi, şehrin hafızası içinde yer alırlar ve onların hikâyeleri şehrin kültürel hafızasına renkli değerler bahşeder.

Kentteki etnik farklılıkları bir tarafa bırakacak olursak; yaşanmışlıklar bakımından toplumsal hafızanın yerel olarak inşa edilmesini sağlayan önemli faktörler bulunmaktadır: Ortak geçmiş, mekânsal yaşam faaliyetleri, beslenme kültürü gibi. Hatta toplumsal bellekte yer alan sosyal travmalar ve doğal afetler bile kentin geçmişinde yaşanmış tüm olaylarla birlikte toplumsal ve kültürel hafızayı oluşturmaktadır.

I.Dünya Savaşı yıllarında kentte yaşanan trajik olaylar, hâlen toplumsal bellekte yer almakta ve kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Yaşanan savaş yılları kötü olayları barındırsa da, toplumsal hafızanın inşasında önemli bir yere sahiptir. Savaş yıllarıyla birlikte yaşanan muhacirlik anıları ve iskân hikâyeleri de sözlü tarihin olduğu kadar, toplumsal hafızanın da malzemesidir. Toplumsal açıdan yaşanan kötü olayların yıllarca belirli günlerde anılması ve üzücü yaşanmışlıklardan sonra gelen mutlu hadiselerin yine her yıl kutlanması, toplumsal bellekteki izlerin eseridir. Şehrin bir asır önce yaşadığı savaş yıllarındaki hadiseler, her yıl 2 Nisan günü anılarak, bu üzücü yılların bitişini simgeleyen yine aynı günde kutlamalar gerçekleştirilir. Dolayısıyla, her yıl acıyla mutluluğun aynı anda simgesi olan Nisan ayının ikinci günü; can kayıplarının merkezi olan Zeve Şehitliği'nde anma törenleri; şehir merkezindeki Cumhuriyet Caddesi'nde ise işgalden kurtuluş günü kutlamaları yapılmaktadır.

Toplumsal bellek diye bir şey varsa, onu, anma törenlerinde bulabiliriz. Anma törenlerinin ancak uygulamısal oldukları zaman anıcı oldukları gösterilmiştir. Ne var ki uygulamısal bellek, aslında anma törenlerinden, yani töreni oynama (yapma) zorunluluğunda olmakla birlikte, yüksek derecede temsili nitelikte olan anma törenlerinden çok daha yaygındır. Uygulamısal bellek bedenseldir (Connerton, 2014:122).

Toplumsal hafızada yer etmiş tarihi olaylar ve yaşanmışlıklar kadar toplum içinde ayrıcalıklı yeri olan, unutulmayıp hep hatırlanan ve isimleri her daim zikredilen şahsiyetler de vardır. Van için yaptıkları icraatlarla veya yapılmasına vesile oldukları eserlerle

isimleri hafızalardan hiç silinmeyen tarihi şahsiyetleri, şehirde yaşayanların anlatımlarından ve çeşitli vesilelerle dile getirmelerinden öğrenmekteyiz. Bunların en başında 1907-1908 yılları arasında Van Valisi olarak görev yapan Ali Paşa (Ali Rıza Paşa) gelir. Görev yaptığı yıllarda “Van vilayetinde bitme noktasına gelen devlet hizmetlerini yoluna koyarak, Hıristiyanlar ve Müslümanlar arasındaki ihtilafları sulh yoluyla çözer. Van’da özlenen barış ortamını sağlayan Ali Rıza Paşa”¹ halkın büyük teveccühünü kazanır. 1908 yılında Ermeni komitacılar tarafından öldürülen Ali Paşa’nın kabri Sinop ilinde bulunmaktadır. Yöre halkı Paşa’nın hatırası için bugün de birçok ortamda dillendirilen *Ali Paşa Ağıtı*’nı yakmıştır. Hâlen, Van’da Ali Paşa isminin yaşatıldığı bir mahalle ve bir de mesleki eğitim merkezi bulunmaktadır.

Van milletvekilliği, Başbakanlık ve Milli Savunma Bakanlığı yapmış Ferit Melen (1906-1988) ise Van’ın toplumsal hafızasında yer etmiş devlet ve siyaset adamıdır. Görevde olduğu yıllarda devlet işlerinin yanında, şehrin sorunlarıyla ilgilenip ve kentsel gelişimine de katkı sağlayan Melen, halkın sevgisini kazanan ender siyasetçilerdendir. Van Havaalanı ve Cumhuriyet Caddesi’nde bulunan merkezi kent meydanının Ferit Melen ismini taşıması, hemşerilerinin bu devlet adamına verdiği değer bir göstergesidir.

Yine şehir için önemli bir isim olması, eğitimci, şair, bürokrat ve belediye başkanı Tayyar Dabbağoğlu (1934-1977), şehir halkı tarafından olumlu kişiliği ve farklı belediyececilik anlayışı ile anılan bir şahsiyettir. Kent meydanında bulunan ve bağımsız belediye başkanlığı yıllarında kendi eseri olan park, hâlen onun adını yaşatmaktadır.

Politik Referansla Toplumsal Hafızaya Müdahale

Çeşitli toplumların veya etnik grupların, bölgedeki yaşanmışlıklarından dolayı ortaya çıkardıkları kültürel ürünleri doğal ortamda, müzelerde, özel koleksiyonlarda ve halkın ortak kullanım alanlarında görmekteyiz. Bölgede hayat sürmüş Urartular, Asurlar, Ermeniler, Selçuklular ve Osmanlılar’a ait birçok eserin varlığına tanıklık etmekteyiz. Bu uygarlıklar veya toplumsal grupların dışında, bölgede tarihsel dönemlerde varlıklarını bildiğimiz, ancak maddi kültürel ürünlerinin varlığına tanıklık edemediğimiz veya elimizde herhangi bir nesnel veri olmayan toplulukların nasıl bir sosyal örgütlenmeye sahip oldukları yönünde, sağlıklı ve net bilgilere sahip değiliz. Bu perspektiften baktığımızda; geçmişte bölgede yaşamış

¹ <http://blog.milliyet.com.tr/van-valisi-sehit-ali-riza-pasa-/Blog/?BlogNo=406090>
Erişim: 06.09.2018

veya hâlen yaşamakta olan devletli/devletsiz bazı toplulukların, özellikle maddi kültür üretimlerine rastlanmamaktadır.

Dolayısıyla günümüzde, politik referansla toplumsal hafızaya müdahale teşebbüslerinin alt yapısını anlamak babında, bizleri bu tür sorgulamalara ve çözümlere iten sebepler üzerine düşündüğümüzde; toplumsal varlığın yanında, altyapısı olmayan sanal temelli afakî iddialar ile yerel-kültürel kamuoyunu hep meşgul eden bu durum üzerine düşündüğümüzde, bizler için tek ölçü noktası, sosyal ve kültürel araştırmalar sonucunda elde edilen verilerdir.

Her şehrin kendine özgü sembolleşmiş, insanların hafızasında yer etmiş yapıları vardır. Van şehir merkezine baktığımızda; şu an zamana, doğal afetlere ve de en önemlisi insan faktörüne direnen belli sayıda doğal ve insan ürünü fiziksel yapı mevcuttur. Yakın geçmişte kaybolan-yitirilen bazı yapı veya doğal oluşumlar ise sadece belli bir yaş aralığında olan bireylerin belleğinde varlığını sürdürmektedir. Daha önceki tarihsel dönemlerde ise ortadan kalkan/kaldırılan eser veya yapıların ise bugün itibariyle toplumsal bellekteki yeri, sadece nesilden nesile aktarılan anılardaki varlığından ibarettir.

Teknolojik gelişmelerin ve değişimlerin işleyişini bir tarafa bırakacak olursak; kentin tarihsel ve kültürel varlık değerlerinin dönüşüm seyrine baktığımızda; özellikle kent halkının ortak kullanım alanlarının ortadan kalkması veya çeşitli şekillerde kimlik değiştirmesi, toplumsal hafızaya vurulmak istenen büyük bir darbe gibidir. Toplum, kuşaklar boyunca kolektif hafızada yer etmiş kültürel bilgileri, sonraki kuşaklara da devretme meylindeydir. Hal böyle iken, alışkanlıkların ve geçmişten devam-edip gelen görsel varlıkların ortadan kaldırılmasına yönelik faaliyetler, kültürel ve toplumsal anlamda tepki çeken ve kuşkuyla yaklaşılacak sarsıntılı durumlardır.

Bu konuda özellikle 2009-2016 yılları arasında Van genelinde, yerel yönetimlerce (belediye başkanlıkları), birçok yerel uygulama programlanmış ve uygulanmıştır. Sokak, park ve birçok ortak kullanım alanının yeniden isimlendirilmesi veya yeni oluşturulan alanlara siyasi arka planla politik isimlerin verilmesi, bu uygulamaların bazılarını oluşturmaktadır. Söz konusu faaliyetlere bir örnek verecek olursak; 2010 yılının Haziran ayında Van Belediye Meclisi'nin almış olduğu bir kararla 70 yıldan fazla bir zamandır *Şehir Parkı* olarak bilinen ve tanınan parkın adı *Feqîyê Teyran* olarak değiştirilerek yeniden tanzim edilmiştir (Fotoğraf-1,2,3). Şehir Parkı, şehrin merkezinde, en işlek ticari cadde olan Cumhuriyet Caddesi'nde bulunmakta olup, ilk olarak şimdiki Merkez Bankası'nın yerinde 1940'larda inşa edilmiştir. Daha sonra 1970'lerde şimdiki yerine

kaydırılarak yeniden düzenlenmiştir. En son, 2010 yılında söz konusu kararla parkın ismi değiştirilmiştir.

Fotoğraf-1,2,3: Şehir Parkı (Feqiye Teyran Parkı)
(27.09.2018).

Bugün kent sakinlerinin tamamına yakınının, Şehir Parkı olarak adlandırdığı mekânın, bir oldu-bitti ile hüviyetinin değiştirilmesi, mekâna dair yıllardan beri oluşmuş tarihsel kent hafızasının bir parçasının koparılmasına yönelik bir uygulamadır. Parka dair, şehirde yaşayanların ve yaşamışların, hafızalarında yer etmiş yaşanmışlıklar ve anılar; bir anda tarihi kaynağından koparılmış, başıboş gezen sıradan hikâyelere dönüşmüştür. Ortaya çıkan yeni durumu anlamlandırmaya çalıştığımızda; eskiye özgü anıların merkezindeki mekânın bir anda yok edilerek, sil-baştan yeni(!)

kültürel geleneklerin icadına yönelik çalışmalara yoğunluk verilmesi şeklinde yorumlayabiliriz. Dolayısıyla, çok yeni üretilen ama “eski gibi görünen ya da eski olma iddiasındaki *geleneklerin* kökenleri sıklıkla oldukça yakın geçmişe dayandığı gibi, bazen bu geleneklerin icat edilmiş oldukları da açık bir gerçektir” (Hobsbawm ve Ranger, 2006:1).

Kültürel ve toplumsal birçok nesnel, sözsel, edebi ve sanatsal ürün, aynı zamanda ilgili toplumun birikimi olduğu kadar, geçmişten beri bağlandığı gelenekleridir de. Bu bakımdan, şehirlerin kültürel varlıklarını, geleneksel hayatın özünden ayıramayız. Ancak bu geleneksel yaşamın ve geleneksel yaşam ile birlikte kentsel hayatın farklılaştırılması ve yeni hallere büründürülmesi; kaynağını geçmişten aldığı iddiası ile ortaya çıkarılan yeni toplumsal-kültürel durumların (icatların) türemesi ile şekillenmektedir. Kökeninde meul ve belirsiz temsili anlatımlarla desteklenen bu faaliyetler, giderek asırlardır devam ettiğine inanılan veya öyle varsayılan inanışlara dönüşmektedir.

“Gelenekler birçok ülkede ve birçok amaçla gerçekleşmiştir... Bu hem resmi hem de gayri resmi olarak, genel olarak ‘siyasal’ diyebileceğimiz, resmi olanları çoğunlukla devletler, örgütlü siyasal ya da toplumsal hareketler tarafından ya da bunların dâhilinde; yine genel olarak ‘toplumsal’ diyebileceğimiz gayri resmi olanları, siyasal işlevleri olsun ya da olmasın, biçimsel olarak örgütlenmemiş toplumsal gruplar ya da amaçları açıkça ya da bilinçli olarak siyasal olmayan, kulüp ve kardeşlik cemiyetleri gibi topluluklarca gerçekleştirilmiştir. Bu ayrım, ilkesel olmaktan ziyade pratik bir ayrımdır... Dolayısıyla, ‘siyasal’ geleneklerin icadı daha bilinçli ve üzerinde kafa yorularak, gündeminde siyasal hedefler bulunan kurumlarca gerçekleştirilmiştir. Bu noktada hemen kaydedebiliriz ki, bilinçli icat, ancak halkın açık olduğu dalga boyundan yayın yapma başarısı nispetince başarı kazanmıştır” (Hobsbawm ve Ranger, 2006: 305,306).

Dolayısıyla, yeni icat formunda sahnelenen gelenekler veya toplumsal üretimler, muhatabı olduğu coğrafyada yaşayan toplumun çoğunluğu tarafından kabul ve tasdik edildiğince meşrulaşır, aksi durumda antipati ile yaklaşılan, tartışılan ve politik simgelere dönüşen soyut hamleler şeklinde yorumlanabilir.

Şehrin, politik olduğu kadar etnisite kaynaklı müdahalelerle toplumsal hafızasının değiştirilmesi yönündeki çalışmaların 2000’li yıllardan itibaren hızlanarak artmasıyla, Van genelinde, belediyeler

tarafından altyapı çalışmalarından ziyade, yeni yapılan ve hizmete sunulan park, bahçe, sokak ve caddelerin isimlendirilmelerine ağırlık verilmiştir. 2008’de hizmete açılan ve “Ahmed-i Hani” (17.yy.da yaşamış Kürt şair) ismi verilen parkın (Fotoğraf-4,5) kapladığı alanda, geçmişte şehirle birlikte anılan birkaç önemli tarihsel ve ticari mekân bulunmaktaydı: *Tablacılar Çarşısı, Eski Buğday Pazarı ve Sebze Hâli*.

Fotoğraf-4,5: Ahmed-i Hani Parkı (05.07.2018).

Yine, şehrin toplumsal hafızasının silinmesine yönelik bir başka çalışma alanını oluşturan sokak isimlerinin değiştirilmesi de 2016 yılında büyükşehir belediye meclisi tarafından alınmış olan “tabelaların iki dilli olması” (tabelaların Kürtçe ve Türkçe olarak basılması) başlıklı kararıyla uygulamaya konulmuştur. Ülkemizde başka şehirlerde de gördüğümüz bir uygulama olan “numarataj çalışması” dayanak gösterilerek, önce uzun yıllardan beridir aynı isimle bilinen ve resmi işlemlerde kullanılan sokak isimlerinin sembolik sayısal ifadelerle adlandırılması ve sonrasında dönemin HDP yönetimlerince semtlerde oluşturulan *Demokratik Halk Meclisi Dernekleri* tarafından yeni isimlerinin tayin edilmesi kararlaştırıldı. Yani bu uygulamayı; önce *kimliksizleştirme*, sonra da siyasal argümanlarla yeniden *kimliklendirme* şeklinde tanımlayabiliriz.

Fotoğraf-6: Valimithatbey Mahallesi Demokratik Halk Meclisi Derneği (20.09.2015).

Fotoğraf-7: Alipaşa Mahallesinde bir sokak tabelası. (20.09.2015).

Fotoğraf-8: Alipaşa Mahallesinde bir kapı numarası. (20.09.2015).

Fotoğraf-9: İpekyolu ilçesinde bir sokak tabelası (27.09.2018).

- Tabelalarda belediye meclisinin aldığı kararla iki dilliliğe (Türkçe-Kürtçe) uyulmuş,
- Numarataj sistemi yoluyla, ilgili tabelanın olduğu sokağın adı, ‘‘Suvaroğlu Sokağı’’ yerine 429. Sokak olarak değiştirilmiş (kimliksizleştirme),

- Türkiye Cumhuriyeti anayasasının ilgili maddelerinde resmi dile ilişkin hükümlerin yer almasına rağmen, ilgili resmi tabelalarda bu anayasa maddesine muhaliflik gözlenmektedir,
- Kürtçe, resmi dil olan Türkçe'ye göre tabelalarda öncelik arz etmektedir,
- Yeni uygulamayla Türkçe'nin Kürtçe'ye uyarlanması şeklindeki ilginç kelime üretimleri (İpekyolu-İpekyolê) mevcuttur.

Şehirdeki il ve ilçe belediye meclislerince alınan kararlar doğrultusunda, sadece yeni tanzim edilmiş mekânların politik vasıflı isimlendirilmeleriyle sınırlı kalınmayıp, hâlihazırda şehirde yaşayanlarca bilinen ve resmi kayıtlarda ismi sabit olan mekânlarda da tepki çeken isim değişikliklerine gidilmesi, 2016 yılındaki belediyelere kayyum atamaları neticesinde son bulmuştur. Ancak belediye başkanlıklarındaki malum değişikliklerden sonra, hâlen önceki yönetimlerin gerçekleştirdikleri bazı değişiklikler, yeni yönetimlerce de aynıyla devam ettirilmektedir.

Van İpekyolu İlçe Belediye Meclisi, 2014 yılında almış olduğu gerekçeli kararlar² 3 mahalle isminin halkın talepleri doğrultusunda değiştirildiğini açıklamıştır. Mahallelerin eski isimleri olan; Gündoğdu, Serhat, Esendere, Şafak ve Yalım Erez'in, yeni

² Van'ın Büyükşehir olmasından sonra, sınırları yeniden çizilen kentte en büyük ilçe olan İpekyolu ilçesinde geçtiğimiz hafta alınan bir karar ile Bostaniçi Mahallesi'ni 3 yeni mahalleye bölmüş ve yeni mahalleler oluşturulmuştu. İpekyolu belediyesi geçtiğimiz haftalarda birleştirilen bu mahallelere son meclis toplantısında yeni isimler verdi. Yapılan yazılı bir açıklama ile mahallelerin değiştiğini duyuran İpekyolu Belediyesi, yapılan açıklamada o meclis kararı ile ilgili olarak şu ifadelere yer verdi, "İpekyolu Belediyesi Eylül ayı meclis toplantısının 5. oturumu İpekyolu Belediye Eş Başkanları Aygül Bidav ve Veysel Keser, DBP'li ve AKP'li encümenlerin katılımı ile başladı. Daha önce belde statüsünde olan Bostaniçi Mahallesi Ağustos ayı meclis toplantısında halkın talebi üzerine 3 yeni mahalleye bölünmüştü. Halkı esas alan belediyecilik anlayışı ile meclisi bünyesinde oluşturduğu İmar Komisyonu her üç mahallede halk toplantıları düzenledi. Üç mahallede düzenlenen toplantılarda halkın çoğunlukla talep ettiği isimler belirlenerek meclis gündemine taşındı. İmar Komisyonun raporuna göre, Gündoğdu ve Serhat Mahallesi'nin Rojhilat, Esendere Mahallesi'nin Sıxke, Şafak ve Yalım Erez Mahallerin Rojava olarak isimlendirilmesi talep edildi. Gündeme ilişkin konuşan AK Parti gurubunun mahalle isimlerinin belirlenme aşamasında halka ve vatandaşa danışılmadığı iddia edilerek, belirlenen isimleri reddedeceklerini açıkladı. Buna rağmen yeni belediyelerin ismi oy çokluğu ile kabul edildi. İmar Komisyonu üyesi DBP'li Metin Yüksel Sungur ise DBP gurubu olarak akşam saatlerinde halkla toplantılar düzenlediklerini ve halkın talepleri doğrultusunda mahalle isimlerinin belirlendiğini açıkladı. Yapılan tartışmaların sonucunda üç yeni mahallenin Rojhilat, Sıxke (Sıxke) ve Rojava olarak belirlenmesine oy çokluğu ile karar verildi (http://www.sehrivangazetesi.com/habervanda_3_yeni_mahallenin_adi_degisti-13107.html Erişim: 11.08.2018).

isimleri olan Rojhilat, Sıxke, ve Rojova ile değiştirilmesi, etnik ve politik yapılanmanın bariz göstergeleridir.

Büyükşehir Belediyesi Meclisi ise yine yerleşim birimlerinin isimlerinin değiştirilmesi konusunda 2014 yılında almış olduğu kararla³, 704 köy ve mahallenin eski isimlerinin iade edilerek kullanılmasını kararlaştırmıştır.

2014 yılı içerisinde Van Büyükşehir ve İpekyolu ilçe belediyelerinin yerleşim birimlerinin isim değişiklikleri hakkında almış oldukları kararlara baktığımızda; bahsini ettiğimiz etnik ve politik temelli değerlendirmelerle alınan ve uygulanan kararları, günümüz demografik yapı ve şartlarına göre açıklamakta fayda vardır. Belediyelerin mevzu bahis kararlarının içeriğini ve yeni konulan veya üretilen isimlerin etimolojik yapılarını incelediğimizde; yerleşim yerlerinin kullanılmakta olan Türkçe isimleri yerine Kürtçe ve Ermenice isimlere dönüştürüldüğünü görmekteyiz. Burada tartışmaya ve açıklanmaya muhtaç olan iki önemli konu vardır:

- Birincisi; madem yerleşim yerlerinin eski isimleri iade ediliyor uygulaması ortadayken, bugünkü ismi Yeşilsu olan *Amik* ve bugünkü ismi Beyzm olan *şahbağı* köylerinin eski isimleri neden iade edilmedi? Eski isimlerinin Kürtçe veya Ermenice olmaması, değişiklik kapsamına alınmamasına neden olmuş mudur?
- İkinicisi ise; yeni konulan veya yeni üretilen yerleşim yeri isimleri neden ve sadece etnik-politik kökenlere sahip?

Kaldı ki; günümüzde artık Van'a Tuşba, İstanbul'a Konstantinopolis, İzmir'e eski ismiyle Smyrna demediğimiz gibi;

³ Van ve ilçelerde eski köy isimlerinin iade edilmesi talebine ilişkin belediyeler nezdinde yapılan yazışmalarda AKP'li Tuşba Belediyesi ilk çalışmada yer almazken diğer ilçe belediyelerin tamamı kendi belediyeleri bünyesinde çalışma yaparak mahalle ve köy isimlerinin eski isimlerini İmar ve Bayındırlık Komisyonu'na sundu. Verilen kararın ardından AKP'li Tuşba Belediyesi'nin de kendi bünyesinde çalışma yaparak, bağlı olan mahallelerin eski isimlerini komisyona sunacağı açıklandı. Büyükşehir Belediye Meclisi, Başkale'de 81, Çaldıran'da 86, atak'ta 34, Edremit'te 18, Erciş'te 105, Gevaş'ta 37, Gürpinar'da 174, İpekyolu'nda 50, Muradiye'de 41, zalp'ta 53 ve Saray ilçesinde ise 25 köy ve mahalle isminin tekrar iade edilmesini meclise sundu. İlgili raporun okunması ardından söz alan meclis yeleri rapor hakkında görüş bildirdikten sonra karar meclisin oylamasına sunuldu. Yapılan oylama sonucu DBP'li ve AKP'li üyelerin tamamı kararı destekleyerek 704 köy ve mahallenin eski isimlerinin iadesini kabul etti. (<http://www.baskahaber.org/2014/12/vanda-704-koy-ve-mahallenin-kurtce-ve-> html Erişim: 11.08.2018).

bugün artık hiçbir Hıristiyan Ermeni'nin yaşamadığı Van'da, Ermanis, Zırvandanis, Kopanis, Panzıs, Poğanis gibi yerleşim birimi isimlerinin de kullanılmaması, toplumsal, idari ve emsal örneklerinden de anlaşılacağı şekilde açıklanabilir.

Ülkemiz genelinde yerel yönetimlerce, politik bakış ve kaygılarla, halkın ortak kullanım alanlarının adlandırılmasına yoğun olarak tanık olmaktadır. İlgili belediye başkanlıklarının bağlı oldukları siyasi partilere göre vaziyet almaları ve bu doğrultuda gerçekleştirdikleri icraatlar kapsamında; park, bahçe, sokak, cadde gibi ortak kullanım alanlarının politik argümanlarla adlandırılması, günümüzde kent yaşayanlarınca da kanıksanmış olağan bir uygulama hâlini almıştır. Van kent merkezinde bulunan *Ahmed-i Hani Kültür Parkı*, *Musa Anter Barış Parkı*, *Yaşar Kemal Parkı*, *Avaşın Parkı*, *Feqîyê Teyran Parkı* gibi park isimlerinde de bu durumu gözlemlemekteyiz. Bu durumu, genelde etnisiteye, özeldde ise Kürt etnisitesine vurgu yapan adlandırmalar şeklinde de tanımlayabiliriz. Yerel belediye yönetimlerinin siyasi veya politik bakış açısıyla bu tür uygulamaları, etnisite temelli ve politik duruşu simgeleyen icraatlardır.

Kürt etnisitesini ve politik duruşu ön plana çıkaran bu faaliyetler sadece *adlandırmalar* ile sınırlı değildir elbette. Yine kamusal alanda ve halkın ortak kullanım alanlarındaki belediye ve siyasi parti faaliyetlerinde politik ve etnisite kaynaklı görüntülere de rastlamak mümkündür. Özellikle şehrin belli yerlerine asılan afişler, reklamlar, duyurular ve çeşitli amaçlarla ilân edilen görseller, yine etnisiteyi ve politize olma hallerini ön plana çıkarmaktadır.

Fotoğraf-10: HDP Van il başkanlığına ait bir afiş (19.07.2015).

Fotoğraf-11: Van Büyükşehir Belediyesi Ahtamara Film Günleri Afifleri (05.11.2015).

Yöresel Halk Oyunları Kostümleri Üzerine Tartışmalar

Kültürel mirasımızın ve toplumsal belleğimizin, bir bölümünü de *halk oyunları* oluşturmaktadır. Görsel ve işitsel bakımdan bölgesel tavırlar taşıyan özellikteki halk kültürü ürünlerinden halk oyunları hem ezgi, hem kostüm, hem de icra yönünden, yöreden yöreye değişen vasıflarla yüklüdür. Ancak burada, konumuz ile doğrudan ilgili olmaması sebebiyle, Van bölgesi halk oyunlarının teferruatlı özelliklerine girmeyeceğim. Sadece, Van yöresi halk oyunlarına ait kıyafet veya oyun kostümleri hakkında, uzun yıllardır süren tartışmalara değinmekte fayda görüyorum. Çünkü yöresel anlamda, kültürel sistemin bu alanında *etnik referansla toplumsal hafızaya müdahale* söz konusudur.

Anadolu'nun hemen hemen her yöresi, kendine özgü halk oyunları kültürüne sahiptir. Oyunların yöreden yöreye farklılaşmasını veya zenginleşmesini sağlayan birbirinden farklı tavır, figür, ezgi, kostüm ve enstrüman çeşitleridir. Nitekim ülkemizde yapılan halk oyunları müsabakalarında, halk oyunu ekiplerinin sundukları gösteriler, halk oyunu uzmanlarından kurulu jüri heyetleri tarafından çeşitli kriterlere göre değerlendirilip derecelendirilmeye tabi tutulurlar. Bu kriterlerden biri de *kostüm*'dür. Kostümün yöreyi temsil etmesi nispetinde ve orijinal hâline yakınlığı oranında puan alması beklenir. Van yöresi halk oyunlarının kostümleri hakkında yıllardan beri sürüp-gelen tartışmalar vardır. Halk oyunlarının icracıları,

uzmanları, öğreticileri ve ilgilileri, kostümler hakkındaki tartışmaların tarafları durumundadır.

Van yöresi oyunlarının kostümü *çuha-şalvar* olarak adlandırılır (Fotoğraf-12,13,14). Coğrafi olarak Van'ın güney kesiminde yer alan Başkale ilçesi ve Hakkâri ilinin kostümü ise *şal-şepik* olarak adlandırılır (Fotoğraf-15,16,17). Dolayısıyla Van'ın kuzeyi ve güneyinde farklı kostümler kullanılır. Ancak uzun yıllar boyunca, yöredeki halk eğitim merkezleri, okullar ve dernekler tarafından oluşturulan halk oyunları ekipleri, hem il genelinde hem de il dışı müsabaka ve gösterilerde, çuha-şalvar kostümünü kullanmıştır (Başkale ilçesi hariç). 1990 sonrasında, özellikle terör ve ekonomik sebeplerle çevre ilçe ve illerden Van'a doğru gerçekleşen göç hareketi nedeniyle, şehir nüfusu kısa zamanda artarak kozmopolit bir yapıya dönüşmüştür. Böylece göçün yarattığı ortamda sosyal ve kültürel yaşam etkilenecek, hayatın birçok alanını etkilemiştir. Bu süreçte halk oyunlarının kostümleri 1990 öncesine nazaran daha da fazla tartışılmaya başlamıştır.

Fotoğraf-12: Çuha-şalvar kostümü (Dünyada Van Dergisi-1998-sayı:2).

Fotoğraf-13: Çuha-şalvar kadın kostümü (Van Kùltür ve Turizm Envanteri-III-2006).

Fotoğraf-14: Çuha-şalvar erkek kostümü (Van Kùltür ve Turizm Envanteri-III-2006).

Fotoğraf-15: Van Y.Y.Ü. Halk Oyunları ekibi, şal-şepik kostümleri (2017).

Fotoğraf-16, 17: Van Halk Oyunları şal-şepik erkek kostümleri (Van Kül. ve Tur. Envanteri-III-2006).

Aslında meselenin özünde, 1980 öncesi ve sonrasında, bölgedeki “Siyasal Kürtçülük” hareketleri içerisinde yer alan, halk oyunları kostümlerinin simgesel olarak şal-şepik kıyafeti üzerinden dayatılarak, toplumsal ve kültürel baskı oluşturması amaçlanmıştır. Özellikle 2000’li yıllardan sonra ildeki çoğu halk oyunu ekibi, ağırlıklı olarak şal-şepik kostümünü kullanmaya başlamıştır. Bu durum giderek siyasi anlamda dayatmalar şekline dönüşmüştür. Özel veya resmi kurumlarda özellikle *usta öğretici* olarak görev yapan ve halk oyunu topluluklarını çalıştıran eğitmenlerin de yönlendirmeleri ile kostüm seçici/karar vericilerin de doğrudan etkisiyle şal-şepik kostümleri kullanılmaya başlanmıştır. Örneğin yörenin orijinal çuha-şalvar kıyafetiyle ilde yapılan bir müsabakada birinci olan halk oyunu ekibi, daha sonra bölge müsabakalarına gittiğinde, diğer kıyafeti giyerek müsabakaya çıkmıştır. Yöresel halk oyunları uzmanlarına göre amaç; ildeki halk oyunu uzmanlarını kostüm bakımından ekarte ederek, bölge müsabakalarına şal-şepik kıyafeti ile çıkmak. Ancak bu alt yapısı olmayan stratejik yöntem sonucu, bölge ve Türkiye geneli organizasyonlarındaki jürilerde yer alan halk oyunu uzmanları, her yörenin orijinal kıyafetlerine göre değerlendirmelerde bulunduğundan, halk oyunu müsabakalarında, olumsuz sonuçlar ile karşılaşmıştır.

Böylece politik ve etnik referansla, toplumsal hafızanın silinmesine yönelik bu faaliyetler, bölgenin dışında da destek bulamamıştır.

Bu konudaki temel problemi veya sıkıntıyı, Terry Eagleton'un *Kültür Yorumları* adlı eserindeki *Kültür Savaşları* bölümünde dillendirdiği "Kültür'le kültür arasındaki çatışma" (2016: 70) tabiriyle de tanımlayabiliriz. Bir tarafta yıllardan beri süregelen bir kültürel öge; diğer tarafta kendi değerlerini bu kültürel ögeyi baskılayarak ortaya koymaya çalışan/koyan taraf. Gerçi *taraf* kelimesi, bir anlamda toplumsal ayrışmayı hissettiren bir yaklaşım anlamına da gelmiş olmakta, ancak durum itibariyle, farklı toplumsal düşünce, tavır ve davranışların, bir arada bulunması ve karşılıklı etkileşimlerinin de sebep-sonuç ilişkisi üzerinden açıklanması gerekmektedir.

Van yöresindeki halk oyunları kostümleri ile ilgili tartışmanın asıl nedenine ve kökenine gitmek istediğimizde, cumhuriyetin ilk yıllarına bakmalıyız. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu takip eden yıllarla birlikte ve özellikle 1935 yılından itibaren idari yapılanmanın getirdiği değişiklikler sonucu, diğer illerde olduğu gibi, Van ve civar il-ilçelerde de idari değişikliklere gidilmiştir. Cumhuriyet öncesi kurulan bir şehir olan Van'ın, idari yapılanma kanununun yürürlüğe girmesiyle birlikte, ilin idari sınırlarına dâhil edilen ilçeler ve ilden idari anlamda ayrılan ilçeler olmuştur. Bunlardan ilk olarak Ahlat ve Adilcevaz ilçelerini örnek verebiliriz. Bu ilçeler ilkin Van'a bağlı iken, idari yapılanmayla Bitlis iline bağlanmıştır. Yine Bahçesaray, Siirt'e bağlı bir yerleşim birimiyken, 1962'de Van'a bağlanmış. Önceden Hakkâri'ye bağlı iken, idari anlamda ilçe hüviyetini kazanan Başkale, Gürpınar ve Çatak ilçeleri de yine Van iline bağlanmıştır. Kanuni anlamdaki bu değişiklikler sonucu, farklı yerleşim birimlerindeki toplumsal gruplar ve yine nispeten farklı yapıdaki toplumsal gruplarla bir araya getirilmeye çalışılmıştır. Bu konudaki tarihsel ve siyasal nedenler ise Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki demografik düzenlemeler kapsamındadır (bkz. İsmet Paşa'nın Kürt Raporu).

Ancak, toplumsal grupların bireyleri, ait oldukları etnik gruplardan ve aidiyet geliştirdikleri mekânlardan kolay kolay kopamazlar. Dolayısıyla, kültürel anlamdaki ortaklıklar ve hemşerilik bilincinin varlığı, tarihsel geçmişten ayrı düşünülemez. Ahlat ve Adilcevaz halkının, ilçesi oldukları Bitlis'e değil de, Van'a yakınlık hissetmesi veya Başkale, Çatak, Gürpınar ve Bahçesaray halklarının kültürel yapısının Van'dan ayrı düşmesi, söz konusu tarihsel geçmişteki yaşanmışlıklarla alakalıdır.

Halk oyunları kostümlerindeki bütün tartışmaların ve anlaşmazlıkların temelinde, işte bu bahsini ettiğimiz, kültürel

farklılaşmalar yatmaktadır. Her toplumsal grup, kendini bu mevzubahis kostümler üzerinden öne çıkarmaya çalıştığı sürece de bu tartışmalar devam edip gidecektir. Dolayısıyla, Van Halk Oyunları kostümlerinin *çuha-şalvar* mı, yoksa *şal-şepik* mi olacağı inatlaşması, tarihi arka planların varlığına rağmen devam etmektedir.

Yöresel Beslenme Kültüründeki Farklı Tanımlamalar

Kültüre dair değişim ve dönüşüm dediğimizde, ilk akla gelen; kültürel öğretiler veya gelenek-göreneklerin yapısal ve işlevsel farklılıklarıdır. Zamanla değişen, bazı öğelerinin yok olduğu, bazılarının ise değişerek devam ettiği, bazen de yeni bir durumun eski kültürel yapıya eklemeliğini söylemek mümkün. Kültürel alış-verişler ve zamansal gelişmelerle, kültür hallerinin değişmesi ve dönüşmesi sonucu, yeni toplumsal görüntüler ortaya çıkmaktadır.

Yöredeki kültürel değişim ve dönüşümlerden en çok göze çarpan alan beslenme şekli ve besinlerin muhtevidir. Son yıllarda Van ile ilgili yöresel kültür ve gastronomi alanına dâhil bir konu Türkiye gündeminde yer almaktadır: *Van Kahvaltısı*. Adından da anlaşılacağı üzere; Van'a özgü ve yöresel tatlardan oluşan bir lezzet sofrası. Ülkemizde, yöresel tatların adlarını duyurduğu özel bölgeler gibi, Van iline özgü çeşitli tatlardan oluşan kahvaltılık ürünler de bir anlamda gastronomi turizmi bakımından şehrin tanıtımını sağlamıştır. Yöresel kahvaltılık ürünlerinin mazesine baktığımızda; asırlarca yapıp tüketilen kahvaltılık besinlerin varlığını, sözel anlatımlardan, kültürel yazın ve dokümanlardan anlamaktayız. *Van Kahvaltısı* denildiğinde de, kültürel ve tarihsel açıdan uzunca bir evveliyata sahip gelenek akla gelmektedir. Ancak, *Van Kahvaltısı* geleneği için –kahvaltılık ürünleri gibi- benzer tarihsel geçmişe sahip olması bakımından bir iddiayı doğrulayacak geçerli veriler, elimizde mevcut değildir.

Şehirde, kahvaltılık mekânlarını oluşturan *kahvaltılık salonlarının* (sadece birkaç tanesi) mazesini, 60-70 yıl öncesine kadar dayanmaktadır. Ancak elbette yöresel anlamda ayrı bir yere sahip olan *kahvaltılık kültürüne* ait besin türleri, (*otlu peynir, murtuğa, gavut, ilitme vs*) yörede yaşayanlarca daha da eski tarihlere tarifiyen bir geçmişe sahiptir. Yalnız, ticari işletme kaygıları ve çeşitlenen besin maddesi üretimleri nedeniyle, son yıllardaki ile geçmişteki Van Kahvaltısı arasında farklılıklar göze çarpmaktadır.

Yine de kahvaltılık kültürünün geçen zamanla birlikte değişime uğramasına rağmen, yörede yaşayanların Cemal Süreya'nın *Yemek*

*yemek üstüne ne düşünürsünüz bilmem, Ama kahvaltının mutlulukla bir ilgisi olmalı*⁴ mısralarındaki fikre katıldıkları kesin.

Etnik veya politik referansla toplumsal hafızaya müdahale kapsamındaki konulardan birisi de yöresel beslenme ve yemek kültürüdür. Van yöresi beslenme kültürü özellikleri bakımından özgün karakterler taşımaktadır. Besin çeşitleri, kullanılan malzemeler ve yöresel yemek yapımı teknikleri bakımlarından Anadolu'nun diğer bölgeleriyle farklılaşan beslenme kültürü, komşu illerle de benzeşen özellikler taşıyabilir. Yöredeki beslenme ve yemek çeşitliliği, evlerde ve lokantalarda yapılan yemekler bakımından da farklılık arz eder.

Ancak, yörede yaşayanlarca da bilinen bütün bu yöresel yemek çeşitlemeleri ve isimlerine, son yıllarda bilinçli veya bilinçsiz şekillerde müdahaleler olmuştur. Özellikle, ulusal ve uluslararası platformlarda tanıtımı ve sunumu yapılan *Van Kahvaltısı* yöredeki bazı işletmeciler tarafından *Kurdish Breakfast* şeklinde sunulmaya başlanmıştır. Yöreye mal olmuş bu kültürel ürün, özellikle bir etnisiteye özgü ve yeni ismiyle otantiklik katılmış bir suni görüntüye çevrilmeye çalışılmıştır. Etnik bakımdan bir yorumlamaya gittiğimizde; hali hazırda Van Kahvaltısı, hiçbir zaman Türk Kahvaltısı ismiyle zikredilmemiş ki, şimdi de Kürt Kahvaltısı olsun. Dolayısıyla, diğer etnik kökenli müdahalelerde olduğu gibi burada da bir etnik imzayla kültürel dönüştürme çabasına tanık olmaktadır.

Bahsini ettiğimiz –tabiri caizse- yemeklerin ismi ile oynama hadisesine bir başka ve önceki örneğe zıt bir durum ise; yıllardan beridir yörede yapılan ve bütün yöre yaşayanlarınca bilinen bir yemek olan *Kürt Köftesi*'nin ismine müdahaledir. Belki etnik kaygılarla belki de farklı sebeplerle de olsa, Kürt Köftesi'ne bulgur köftesi, yoğurtlu köfte gibi isimler verilmeye çalışılmış yıllarca. Ancak bu uğraşlar, istenen sonucu getirmemiş. Bu konuda ileride müdahaleler olmazsa, bulgurla yapılan, üzerine sarımsaklı yoğurt ve eritilmiş tereyağı dökülen köfte, bugüne kadar olduğu gibi, bundan sonra da orijinal ismiyle Kürt Köftesi olarak bilinip yenilmeye devam edecek.

Bu konuda, ulusal bir özel TV kanalında yer alan belgesel türü bir programda geçenleri, örnek teşkil etmesi bakımından anlatmakta fayda görüyorum: Bir tarihte Van'a konuk olan ve Anadolu'nun değişik yörelerindeki yemeklerin tanıtımını yapan bir TV programcısına, çoğu yöredesine benzer bir tava yemeği sunulmuştu. Gurme olarak da bilinen bu program yapımcısı, sunulan yemeğin tadına baktıktan sonra ismini sordu yemeği sunanlara. *Kürt Tavası*

⁴ https://www.siiir.gen.tr/siir/c/cemal_sureya/kahvalti.htm. Erişim:11.09.2018

dediler ona. Hâlbuki Kürt Tavası diye bir yemek ismi yoktu. Ancak meşhur gurme (!) Kürt Tavası diye yedi ve tanıttı bu yemeği.

Yemeklerin isimleriyle ilgili bu örnekleri elbette çoğaltmak mümkündür. Ama burada değinmeye çalıştığım sorunsal; özellikle etnik temelli vurgulamalarla hem var olan bir durumu değiştirmeye uğraşmak, hem de temelsiz yeni üretimlere yönelmektir.

Kent Kültürüne Dair Değişim ve Dönüşümler

Zamanla beraber Van'ın kültürel öğelerinde gerçekleşen değişimler ve dönüşmelerden birisi, ölüm olayının etrafında meydana gelen uygulamalardır. Bölgede yaklaşık olarak 2500-3000 yıl öncesinde gerçekleşen *ölü gömme adetleri*, Urartu nekropollarında yapılan arkeolojik kazılarla gün yüzüne çıkarılmıştır. Buradan hareketle baktığımızda; binlerce yıl bölgede yaşamış çeşitli toplumsal grupların birbirlerinden farklı veya birbirleri ile benzerlikler taşıyan ölümle ilgili ritüellere sahip olduklarını söylemek mümkün.

Günümüze varıncaya kadar uygulanan ve çeşitli seremoniler eşliğinde gerçekleştirilen ölümle ilgili uygulamaların yöresel görüntülerinde, 1990 öncesi ve sonrasında teknolojik ilerlemelerin, imkânların daha elverişli hale gelmesinin de etkisiyle bazı uygulamalarda farklılıklar meydana gelmiştir.

Yörede ölen kişinin veya ölüm olayının ardından çeşitli dini ritüeller gerçekleştirilir. Bu ritüellerin tarihi seyrinde bazı değişiklikler olsa da, toplumsal hayattaki yöresel tavrıyla hâlen devam etmektedir. Ölümü takip eden ilk üç gün, hem ölenin yakınlarınca, hem de dolaylı yollardan taziyeyi duyup ölenin yakınlarına taziye (başsağlığı) ziyaretinde bulunmak isteyenler, organize edilen etkinliklere katılırlar. Sırasıyla; ölü yıkama, ölünün üzerine okuma, cenaze namazı, defin ve taziye mekânında bulunma gibi ölüm olayını takip eden uygulamalar, başta ölenin yakınlarınca olmak üzere, tanıdık yöre ahali tarafından yerine getirilir. Definden itibaren üç gün ile sınırlı olan yas ve taziye uygulaması bazı ailelerce bir haftaya yayılarak da gerçekleştirilebilir. Cenazenin mümkün olan en kısa süre içerisinde *ölü fazla bekletilmemeli* düşüncesi temelinde defin edilmesi, yörede yaşayanların çoğunluğu tarafından uyulan bir öğretilerdir. Eski yaşamışlıklardan kalan bu uygulama, morg türü ölünün muhafaza edilmesini sağlayan koşulların olmaması dönemiyle de alakalıdır.

Ölü defin işlemlerindeki alışlagelmiş dini uygulamaların dışında, geleneksel anlamdaki bazı simgesel özellikteki uygulamalar da mevcuttur. Ölü gömüldükten sonra, üzerinin kapatıldığı toprağın başucuna ve ayakucuna dikey konulan taşlar, ölünün cinsiyetine göre değişik şekillerde yerleştirilir. Ölen kişi erkek ise baş ve ayakucu

taşları birbirine paralel şekilde dikilir. Ölen kişi kadın ise aynı taşlardan ayakucundaki, başucundaki taşa doğru dikey olarak yerleştirilir (Fotoğraf 18). Ancak bu uygulamalar, zamanla kabrin üzeri ölen kişinin yakınlarınca mermer, taş veya diğer malzemelerle yaptırılması sonucu, üzeri işlem gören kabir için ortadan kalkmıştır.

Fotoğraf-18: Akköprü Mezarlığında kadın (sol) ve erkek (sağ) mezarları (01.09.2018).

Ölü gömme adetlerini de kapsayan ölümlle başlayan uygulamalar, yörede bugün de eski adetlere uygun bir şekilde devam etmektedir. Bazı hallerde ise bölgedeki topluluklar arasında farklı uygulamalara da rastlanır. Örneğin; Türkmenler, taziye mekânında ziyarete gelenlere ikram edilecek yemek için akraba ve yakınlardan gönüllülük esasıyla kendi aralarında, her bir öğün (öğlen-akşam) için bir veya birkaç kişilik oluşumlarla organizasyonu üstlenirler. Kürtler ise taziye masrafları için ortak bir *havuz* oluşturur. Bu havuzda toplanacak parayı taziye masraflarında kullanacak bir kişi görevlendirilir. Yapılacak masraflara katkı vermek isteyen akraba, dost ve yakınlara, bu görevli kişiye ekonomik durumları nispetinde isim yazdırarak para verirler. Dolayısıyla taziye süresince yapılacak bütün masraflar, tek kişi üzerinden bu görevli tarafından yürütülür.

Ölüm olayı ile ilgili uygulanan, ancak bugün büyük ölçüde terk edilmeye başlanan, yörede yaşayan Türkmenler ve Azerilerce *kara bayram* olarak adlandırılan gelenek, eskiye nazaran farklı uygulamalarla az da olsa devam ettirilmektedir. Bu uygulamaya göre; ölüm olayını takip eden ilk dini bayram (Ramazan veya Kurban

Bayramı), kara bayram olarak kabul edilir. Bu ilk bayramda, ölüm olayı yeniden canlandırılarak, taziye sahipleri bayrama rağmen dost ve akraba ziyaretlerine gitmez, taziye mekânında veya evlerinde, önceden olduğu gibi ziyarete gelenlerin taziyelerini kabul ederler.

Aslında, dini ve toplumsal anlamda uygun ve anlamlı bulunmayan bu geleneğin terk edilmesi yönünde, İslâmi ve saygınlığı olan otoritelerce de yapılan uyarılar sonucu, bu gelenek eskiden olduğu gibi tam olarak aktif değildir. Sadece, ölenin birinci derecede yakınları bayram ziyaretlerine çıkmazlar. Ancak bu uygulama da son zamanlarda terk edilmeye başlanmıştır.

İlde değişime uğrayan (1990 öncesine göre) uygulamalardan biri de; resmi bayramların kutlanış şeklidir. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren, bütün yurttaki olduğu gibi Van'da da resmi bayramlar sabahın erken saatlerinde halk tarafından coşkuyla meydanlarda kutlanırken (Fotoğraf-19), gece de askeri birliklerin tertip ettiği fener alayları ile kutlamalar nihayetlenmiştir. Çarşı içindeki esnaf da işyerlerini bayraklarla süsleyerek, bayramları görsel ziyafete çevirip halkın neşesine ortak olmuştur.

Ancak, ister resmi teamülün gereği olsun isterse gönüllülük esasına göre olsun, halkın resmi bayramlardaki bayraklı coşkusu, yerini özellikle 2009'dan itibaren sıradan, coşkusuz ve tıpkı 1990'lardaki terör kaynaklı toplumsal olaylar sırasında yaşananlar gibi, tedirginliklerin hâkim olduğu günlere bırakmıştır. Bu döneme kadar belediye yönetimlerince tertip ve düzeni sağlanan resmi bayramlar, artık ilgilenilmeyen, umursanmayan, hatta mümkünse kutlanmasına gerek görülmemeyen sıradan günlere dönüşmüştür. Şüphesiz, resmi bayramlarda tepkisiz kalan belediyelerin tutumu (bayram protokollerine katılmama gibi) ve ardından gelen *Çözüm Süreci* olaylarıyla birlikte, esnaf resmi bayramlarda işyerine bayrak asamaz hale gelmiştir. Bayrak asma cüretini (!) gösteren esnaf tehdit edilmiş, işyerleri ise giderek artan saldırıların hedefi hâline gelmiştir. Hatta söz konusu bu ticarethaneler, toplumsal olaylarda ve izinsiz gösterilerde potansiyel saldırı merkezlerine dönüşmüştür. Günümüzde ise belediye başkanlıklarına atanan kayyum yönetimleriyle birlikte huzur ve sükûnet ortamı nispeten sağlanarak, belediyelerin, öncesinde olduğu gibi sadece siyasi kaygılarla yönetilmelerinin önüne geçilmiştir.

Fotoğraf-19: 23 Nisan 1960 Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı kutlamaları (Fevzi Levendoğlu arşivinden).

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren başlayan; ilerleyen yıllarla Cumhuriyet'in kazanımlarının toplumsal ve kültürel hayatta kendini göstermesini, Van'daki yaşamsal örneklerde de görmekteyiz. Tarihi belgeler ışığında asırlardır varlığı bilinen kent kültürü, Cumhuriyet ile gelen yeniliklere ayak uydurmada önemli bir altyapı oluşturmaktadır. Eğitim-öğretim, giyim-kuşam ve sanatsal faaliyetler gibi alanlardaki ilerlemeler, şehrin var olan kentsel kültür potansiyelini de harekete geçirmiştir.

Şehirde yaşayanlar, 1990 öncesi yaşamsal faaliyetleri ve kısacası şehrin gündelik hayatını resmettikleri anlatımlarında, birçok sanatsal ve kültürel faaliyetin 1930-1940'lı yıllardan bu yana var olduğundan bahsederler. Gerçekten de eldeki görsel etnografik malzemeler de bu durumu ortaya koymaktadır. 1960'lı yıllarda Van'da dört adet sinemanın olduğunu, o günleri yaşayanlar, ayrıntılarıyla birlikte bu sinemalarda izledikleri filmlerin ve oyuncuların isimlerini söyleyerek ifade etmektedirler. 1990-2000 yılları arasında ise bu duruma tam olarak tezat oluşturacak bir şekilde, şehirde hiçbir sinemanın olmadığı belirtilmektedir. 2000'li yıllardan sonra ise gelişen kentleşmeyle birlikte, başta cep türü sinemalar olmak üzere, şehir tekrardan yeni sinema mekânlarına kavuşmuştur.

Yine 1990 öncesine gittiğimizde; Öğretmen Liseleri, Halkevleri, Halk Eğitim Merkezleri ve Halk Kütüphanesi'nin kent kültürüne katkıları yadsınamaz. 1948'den itibaren eğitim-öğretime başlayan Alparslan Öğretmen Lisesi (Alparslan Öğretmen Okulu), bölgede dönemin en önemli okullarından biri olup, başta yöreden olmak üzere birçok öğretmenin yetişmesine vesile olmuştur. 1932'de kurulan Van Halkevi ise şehirde sosyal ve kültürel anlamda birçok

kişinin sanatsal faaliyetler alanında yetişmesinde rol oynamıştır. 1951'e kadar faaliyetlerine devam eden Van Halkevi, 1951 yılında dönemin siyasi yönetimlerince kapatılmıştır. Bu yıldan sonra bu kurumsal yapının yerini Halk Eğitim Merkezleri almıştır. 1997 yılından itibaren ise Van Devlet Tiyatrosu kurularak, tiyatro sanatçıları yerleşik olarak oyunlarını sergilemeye başlamıştır.

Halkçılık düşüncesinin bir uzantısı olarak Halkevleri, 1932 yılında Cumhuriyet Türkiye'si'nin modernleşme idealini halk kitlelerine aktarmak amacıyla kurulan kurumlardır. Bu tarihten itibaren yurdun birçok şehrinde faaliyete geçen Halkevleri, büyük oranda sosyal ve kültürel faaliyetler yürütmüştür. 1932'de 14 ayrı ilde kurulan ilk Halkevlerinden bir tanesi de, Van Halkevi'dir. Van Halkevi'nde maddi ve diğer bazı yetersizliklerden dolayı var olan şubelerin tamamı her zaman faaliyet gösteremese de, etkinlik alanlarının oluşum süreci, kitaplık, sergi, tiyatro, spor gibi çalışmalarla başlamış, 1951 yılına kadar faaliyetleri devam etmiştir (Şahin, 2012:93).

Kent kültürünün dünü ve bugününe baktığımızda; sözlü ve yazılı anlatımları destekler mahiyette görsel malzeme olan eskiye ait fotoğraflar, yaşanan dönemler hakkında fikir veren önemli belgeler durumundadır. Ait oldukları dönemin gündelik hayat modeli, giyim-kuşamı, uğraş alanları, toplumsal törenleri ve teknolojisi hakkında da bilgi yüklü etnografik kayıtlardır.

Fotoğraf-20: 1943 Van'ından giyim-kuşamları ile üç beyefendi (Fevzi Levendoğlu arşivinden).

Yukarıda yer alan fotoğrafta (Fotoğraf 20), her ne kadar 2 Nisan 1943 tarihinde Van'ın Kurtuluş Yıldönümü nedeniyle bir araya

gelmiş olsalar dahi, üç Vanlı beyefendi, şehrin o yıllardaki giyim-kuşamını temsil etmektedir. Bugün gelinen noktada, zaman faktörüyle beraber özellikle yoğun göç alan şehrin sosyal ve kültürel yapısının değişime uğrayarak heterojen bir yapıya bürünmesiyle giyim-kuşam alışkanlıkları eskiye göre değişerek çeşitlenmiştir.

Aşağıdaki fotoğraflar (Fotoğraf 21-22) ise yine ait oldukları yıllara göre eğitim-öğretimin düzen-tertip ve disiplini hakkında bize fikir vermektedir. Fotoğraf 21'deki öğretmen ve öğrencilerin itinalı kıyafetleri ve Fotoğraf 22'deki lise öğrencilerinin tamamının okul şapkası takması, bugün ile mukayese edilir bir görüntü vermektedir.

Fotoğraf-21: 1937 yılına ait İlkokul öğrenci ve öğretmenleri (Fevzi Levendoğlu arşivinden).

Fotoğraf-22: 1951 yılına ait Van Lisesi öğrencileri (Fevzi Levendoğlu arşivinden).

Fotoğraf 23'teki lise öğrencilerinden oluşan amatör tiyatro grubunun, 1951 yılına kadar faaliyetlerini sürdüren Van Halkevi'nin eğitim ve destekleri ile ürettikleri okul müsameresi sonrası çektiydikleri fotoğraf, dönemin eğitsel ve sanatsal seviyesini belgeleyen bir görüntüdür.

Fotoğraf-23: 1951 yılında “Paydos” isimli müsamerede rol alan Van Lisesi öğrencileri ve öğretmenleri (Fevzi Levendoğlu arşivinden).

Sonuç

Hiçbir kültürel yapı yoktur ki, -teknolojik ve yaşamsal gelişimler hariç- sonradan kendi yaşamsal alanına dâhil olan ve kendisine karşı dayatılan yeni toplumsal üretimlere tepki vermesin. Ve bu sonradan icat edilmiş ürünler yoluyla, var olan ve kaynağını uzun/derin geçmişten alan toplumsal/kültürel hafızanın yıkılmasına yönelik planlı veya plansız gerçekleştirilen eylemler neticesinde, sosyal ve kültürel karışıklıklar ve huzursuzluklar meydana gelmektedir. Bu manada kültürün kültürle karşılaşması sonucu yaşanan durumların, kültürel alış-verişler şekline dönüşmesi beklenirken, kültürel çekişmelere doğru yol alması kaçınılmaz hâle gelmiştir.

İster trajik olaylarla, isterse yaşayanlarını mutlu kılan anılarla oluşmuş, şehrin toplumsal hafıza inşasını yıkmaya yönelik girişimler, kültürel bakımdan yapay görünümlü toplumsal üretimlerdir. Van kent kültürü bakımından yıllar boyunca oluşmuş toplumsal birikim veya kentsel hafıza, çeşitli etkenlerle üzerinde değişikliklere gidilmeye çalışılan bir alan görünümü arz etmektedir. Halk oyunları, beslenme uygulamaları, halkın ortak yaşam alanlarının özellikleri ve diğer gelenek-görenek vasıflı kültürel öğretiler, zaman içinde şehrin

geçirdiği toplumsal değişim ve dönüşümler sonucunda, farklı yapılarla bürünme sürecine girmiştir.

1990'larda artan terör olayları ve kırsaldan gelen göçler nedeniyle, yerel nüfus da batı illerine göç etmeye/yerleşmeye başlamıştır. Dolayısıyla şehirdeki sermaye ve vasıflı işgücü de batı illerine kaymıştır. Değişen-dönüşen kentsel yapı, beraberinde kırsal alandan gelen kültürel yapıya teslim olmuştur. Şehre gelen nüfusun şehirdeki yapıya ayak uydurması beklenirken, tam tersine, şehirdeki yapıyı kendisine göre düzenlemeyi amaçlayan bir görünüme kavuşmuştur. Göçlerle başlayan bütün bu etkenler, ister-istemez şehirdeki demografik, kültürel, toplumsal ve siyasal yapıları da etkisi altına almıştır.

Gelinen son noktada; şehrin 1990 öncesi ile sonrası yaşamsal durumu ve kültürel faaliyetlerine baktığımızda ve de bu iki tarihsel evreyi karşılaştırdığımızda, iki farklı kentsel yapıyı görmekteyiz. Plansız, gelişigüzel büyüyen şehrin fiziki görünümüne eşlik eden kültürel vasıflardaki kaymalara da tanık olmaktayız. Bütün bu değişim ve dönüşümlerin yaşandığı kentte, toplumsal ve kültürel hayatın birçok alanında, dengesiz ve aşırılığa kaçan politik yapılanmaların oluşumunu da ortaya koyan emarelerin varlığını görmekteyiz.

Kaynakça

- Bilgin, N. (2013). *Tarih ve Kolektif Bellek*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Connerton, P. (2014). *Modernite Nasıl Unutturur*. Kelebekoğlu, K. (Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- (2014). *Toplumlar Nasıl Anımsar?*. Şenel, A. (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Eagleton, T. (2016). *Kültür Yorumları*. Çelik, Ö. (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Halbwachs, M. (2016). *Hafızanın Toplumsal Çerçevesi*. Uçar, B. (Çev.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Hobsbawm, E. (2006). Giriş: Gelenekleri İcat Etmek. Eric Hobsbawm, Terence Ranger. (Ed.) *Geleneğin İcadı* içinde (s. 1-18). Şahin, M. (Çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı, s. 1-18.
- Öztürk, S. (2016). *İsmet Paşa'nın Kürt Raporu*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Özyürek, E. (2012). *Türkiye'nin Toplumsal Hafızası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- <http://blog.milliyet.com.tr/van-valisi-sehit-ali-riza-pasa-/Blog/?BlogNo=406090> (Erişim: 06.09.2018).

<http://www.baskahaber.org/2014/12/vanda-704-koy-ve-mahallenin-kurtce-ve.html> (Erişim: 11.08. 2018).

http://www.sehriyangazetesi.com/haber-vanda_3_yeni_mahallenin_adi_degisti-13107.html (Erişim: 11.08.2018).